

Koulut ja Vaara-Karjalan tarinalliset maisemat

Tero Mustonen yhteistyössä Satu Huttusen (Jakokosken koulu), Minna Kilpeläisen ja Tapani Toivasen (Selkie) sekä Helena Jolkkosen (Kolin koulu) kanssa

Tässä julisteessa esitellään Vaara-Karjalan kulttuuriperintö –hankkeen toimintaa, ja miten sitä on sovellettu Selkiellä ja Mönnissä, Jakokoskella ja Kolilla.

Selkien ja Mönnin koulu

Selkien maisema kuuluu vaarakarjalaiseen kansallismaisemaan. Se on samalla tarinan maisemaa, tarinallinen maisema. Erityisesti kolmen kulttuurin paikannimistö, esihistoriallinen saamelainen aika, karjalainen mennyt aika vuoteen 1648 ja savo-karjalainen nykyisyys vuodesta 1648 lähtien ovat esillä maisemassa.

Selkie on nykyisen Kontiolahden kunnan vanhimpia asuttuja seutuja, kaskiviljelijöiden ja runonlaulajien sija. Nykyään asukkaita on noin 300 ja savuja kaksisataa – vuoden kyläksi pääsimme vuonna 2010, pitkälti kyläkoulutoiminnan vuoksi. Pieni, mutta pippurinen opinahjomme on sinitellyt nykyajan paineissa. Vuonna 2008 Selkien kyläyhdistys ja koulu aloittivat perinnejä ja kansainvälisyshankkeen, jonka tavoitteena oli vahvistaa lasten kulttuurisia juuria ja samalla auttaa heitä kohtaamaan toiset kulttuurit. Taustakehyksenä oli huoli koulun tulevaisuudesta ja toisaalta tahto tarjota oppilaille hyvät eväät ja mahdollisuudet tasapainoiseen elämään keskellä muutosten ja ristipaineiden värittämää yhteiskuntaa.

Olemme palauttaneet yli 60 vuoden tauon jälkeen perinteisen talvинуottausten kylälle. Oppilaat ovat käyneet talviverkoilla, vierailleet sepän pajassa ja navetassa, olleet mukana metsästäjien matkassa jahtipoluilla, ennustaneet säättä perinteisin keinoin ja kuulleet tarinoita paikannimistämme. Koulullamme on käynyt vieraita Kanadasta, Uudesta Seelannista, Siperiasta, Australiasta ja Saamenmaasta. Olemme vierailleet ystävyyskylissämme Noryassa Udmurtiassa, joka sijaitsee Venäjän Uralilla sekä myös Unalakleetissa, Beringinsalmella Alaskassa. Udmurtit ovat käyneet Selkiellä jo kahdesti. Matkoilla, jos se vain on ollut mahdollista, on kulkenut mukana ystävyyskoulujemme oppilaita. Joka joului- ja toukokuu kokoonnumme SKYPE-yhteyden äärelle laulamaan ja leikkimään kansainvälisten kumppanimme kanssa.

Selkien vanhan runon paluu. Kuva: Tapani Toivanen

Selkien kylän delegaatio Noryan kylän porteilla. Kuva: Matti Ilkonen

Pyytivaaran maisemaa talvilevossa, Höytiäinen taustalla. Kuva: Matti Pihlatie

Kuva perinneleikki-videomateriaalista. Kuvaaja: Minna Kilpeläinen

Maaseudun kulttuuriperintöä ylläpitävä ja myös uusintava perusyksikkö on vireä kyläkoulu. Kun oppilaitoksen ovet iltapäivällä työpäivän jälkeen sulkeutuvat, ne avautuvat taas tiheään myös iltaisin, kun koulun valloittavat Martat, 4H- ja monet muut yhdistykset. Toimintaa on pitkälle iltaan asti. Kyläkoulut eivät ole pelkästään oppilaitaan varten, vaan ne palvelevat järjestöjen ja harrastuspiirien laajaa kirjoa. Kyläkoulu on ihmisten kohtaamispaikka.

Vuonna 2008 toimintaa Selkiellä aloittaessamme asetimme kaksi tavoitetta: oppilaiden tulisi saada syvä tuntemus lähiluonnostaan käytännön keinoin, ja samalla heidän tulisi tutustua savokarjalaiseen perinteeseen tavoilla, jotka ovat oppilaiden kannalta mielekkäitä ja ymmärrettäviä.

Päätimme siis lähteä nuotalle

Kylämme viimeiset yhteisölliset (talvi)nuotat oli muistitiedon mukaan vedetty 1940-luvun alkupuolella. Selkien kansallismaisemaan kuuluu kaskiviljelyksen tuottama kokonaisuus. Vaaroilta avautuu laajahko saloseutu, jossa on useita vanhan metsän sirpaleita ja hyvässä kunnossa säilyneitä vesistöjä. Järviemme helmi on Ylinen – muikun ja siian koti, kalliorotkojärvi vaarojen välissä.

Tuolloisen koulunjohtajan Tapani Toivasen ja koulun muiden opettajien ja oppilaiden kanssa olimme jo vuonna 2008 valinneet kalastukset ja kalat erääksi avaintemaksi hankkeessamme. Aluksi kävimme talviverkoilla ja sittemmin maaliskuussa 2009 päätimme palauttaa nuottausten kylällemme.

Tapahtuma onnistui yli odotusten. Yli 200 ihmistä tuli jälle seuraamaan, kun perinteisin menetelmin vedimme 500 metriä pitkän talviapajan – tuloksena 70 kiloa muikkua. Samalla laulettiin ja kannustettiin vetäjiä. Apaja nosti laulun ja laulu nosti apajan. Kylämme kulttuuripersoona Markku Pölonen teki tapahtumasta lyhytelokuvan.

Nuottausten nostaminen toiminnan keskiöön heti alusta alkaen toi tavoitteissa kaksi oleellista seikkaa esille. Ensinnäkin se innosti koko kylän, lapset siinä mukana, toimimaan yhdessä, ja toiseksi muikkupaja näytti lapsille suoran yhteyden luonnosta saatavaan puhtaaseen ruokaan. Myöhemmin vuosien 2010-2012 aikana olemme nuottaneet avovesikauden aikana siten, että lapset ovat itse vetäneet nuotta. Nuottausta on myös tallennettu videokameroin hankkeen internet-materiaaliksi.

Hankkeen aikana on pyritty noudattamaan samaa käytännön periaatetta, olkoon kyseessä sepänpajan taonnat tai käsityötunnit. Kaikki on pyritty tekemään oikeasti, käytännössä. Samalla alakoulun oppilaiden ikätason edellyttämä toiminnallisuus on saatu mukaan. Omakohtaisten kokemusten ja koettujen elämysten kautta perinteen oppiminen on luonnollista ja mielekästä, mieleenpainuvaa.

Koulujemme pääopettusisältö on yleistietaoa. Paikannimistöön liittyvien tarinoiden kanssa lapset saivat useita ahaa-elämyksiä. Suomalaisten kylien paikannimet, ja niiden muodostama kokonaisuus, tarinallinen maisema, kantaa koko kulttuuriperintöämme mukanaan. Lisäksi se avaa näkökulman usein sivuun jäävään tietoon siitä, että saamelaisen kulttuuri vaikutti laajalla alueella Etelä- ja Itä-Suomessa ennen suomalaisten uudisasutusta.

Pyrimme seuraamaan hanketta viikoittaisella yhteydenpidolla kyläyhdistyksen, koulun ja vanhempaintoimikunnan kesken. Kansalliset asiantuntijat, esimerkiksi opetusneuvos Paula Mattila, ovat käyneet Selkiellä tutustumassa toimintaan.

Suuri osa suomalaisista on jo ehtinyt vieraantua luonnosta. Maaseudun kylissä on vielä mahdollisuus tavoittaa villin luontomme sirpaleita, vanhan metsän ja järvien kokonaisuuksia. Nykyajan mukanaan tuomat muutokset ja entistä vauhdikkaampi luottamus teknologiaan lisää kuilua ihmisten ja luonnon välillä. Kaiken kukkuraksi tämä kaikki tapahtuu samanaikaisesti, olemme kiinnittyneinä toisiimme tiukemmin kuin koskaan tietoverkkojen ja viestimien avulla. Se, mikä on muotia tänään Yhdysvalloissa tai Euroopassa, on sitä myös Selkiellä.

Kuvia nuottavideomateriaalista. Kuvaaja: Minna Kilpeläinen